

Nr 177.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall medgiva lindringar i villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande; given Stockholms slott den 20 mars 1925.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

C. E. Svensson.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 mars 1925.

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Svensson, anför:

Hos Kungl. Maj:t hava åtskilliga innehavare av lån från fonden för torvindustriens befrämjande gjort framställning i syfte att vinna vissa lättnader vid fullgörandet av sina förpliktelser på grund av lånen.

Innan jag närmare ingår på denna framställning, synes det mig lämpligt att meddela en kort redogörelse för ifrågavarande fond och de bestämmelser av allmän natur, vilka reglera utlåningen från densamma.

Fonden för torvindustriens befrämjande bildades enligt beslut av 1902 års riksdag (skr. nr 75), som bemyndigade riksgäldskontoret att för ändamålet tillhandahålla statskontoret ett belopp av högst 1,500,000 kronor.

Bihang till riksdagens protokoll 1925. 1 saml. 141 häft. (Nr 177.)

Sedermera hava till ökning av fonden anvisats av 1907 års riksdag 2,000,000 kronor (skr. nr 67), av 1917 års riksdag 650,000 kronor (skr. nr 337), av 1918 års riksdag 3,000,000 kronor (skr. nr 470), av 1921 års riksdag 750,000 kronor (skr. nr 176) och av 1922 års riksdag 250,000 kronor (skr. nr 156). För fonden har riksdagen alltså ställt till förfogande sammanlagt 8,150,000 kronor, varav dock statskontoret, som förvaltar fonden, ännu icke hos riksgäldskontoret lyftat och tillgodofört fonden ett belopp av 2,800,000 kronor.

Vidare har riksdagen enligt särskilda beslut åren 1902 (skr. nr 75), 1907 (skr. nr 67) och 1913 (skr. nr 224) medgivit, att kapitalavbetalningarna å lånen från fonden finge tilläggas densamma.

Vid utgången av det senast tilländalupna budgetåret utvisade fonden, enligt uppgift från statskontoret, följande balans:

Tillgångar:

Kontant behållning	kr.	152,141: —		
Utlånta medel	»	5,202,846: 49		
Fordringar	»	246,328: 85	5,601,316: 34	
Skuld:			51: 76	5,601,264: 58.

Förutom sålunda upptagna tillgångar hade fonden osäkra fordringar till ett belopp av 60,685 kronor 71 öre.

Enligt vad från statskontoret vidare under hand meddelats, utestodo vid utgången av februari månad 1925 93 lån med ett kapitalbelopp å sammanlagt 5,006,876 kronor 82 öre.

I fråga om villkoren för låns erhållande har Kungl. Maj:t, i enlighet med vad riksdagen avsett, utfärdat de närmare bestämmelser, som därutinnan befunnits nödvändiga, varvid emellertid iakttagits vissa av riksdagen fastställda huvudpunkter (skr:na 1902 nr 75, 1917 nr 299 och 1918 nr 470).

De av Kungl. Maj:t sålunda utfärdade bestämmelserna för ifrågavarande lån återfinnas i kungörelserna den 21 november 1902 (nr 121), den 26 juni 1915 (nr 205), den 19 juni 1917 (nr 429), den 1 juli 1918 (nr 502) och den 31 december 1920 (nr 929). Vidare har Kungl. Maj:t, i anledning av särskilda framställningar av kommerskollegium dels den 16 november 1923 gemensamt med statskontoret och dels den 3 december 1923 gemensamt med lantbruksstyrelsen, i brev till kommerskollegium och statskontoret den 25 januari 1924 medgivit vissa tillfälliga lätnader i avseende å torvlånevillkoren, i den mån dessa kunde anses falla inom området för Kungl. Maj:ts egen bestämmanderätt. Härvid togs jämväl i övervägande kommerskollegii den 8 december 1923 över 1916 års torvkommittés betänkande avgivna utlåtande, i vad detsamma innefattade förslag om ändring i torvlånevillkoren.

Beträffande de av riksdagen fastställda huvudpunkterna av villkoren för ifrågavarande lånerörelse är vid behandlingen av nu förevarande framställning följande av intresse.

1902 års riksdag (skr. nr 75) uttalade, att bland lånevillkoren borde upptagas, bland annat:

att lån skulle kunna enligt Kungl. Maj:ts bestämmande beviljas till belopp, motsvarande högst *två tredjedelar* av den å fullbordad anläggning nedlagda kostnaden eller av beräknad anläggningskostnad för nytt företag; samt

att under de *tre första* åren efter låns utlämnande kapitalavbetalning icke behövde äga rum, men att under de därpå följande åren så stor amortering skulle ske, att lånet bleve till fullo inbetalt senast inom utgången av *tio år* från det amorteringen skolat taga sin början.

Dessa bestämmelser, som återfinnas i ovannämnda kungörelse den 21 november 1902, jämkades sedermera. Med bifall till proposition i ämnet godkände sålunda 1917 års riksdag (skr. nr 299) bland andra följande ändringar i villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande, att från och med den dag, Kungl. Maj:t bestämde, tillämpas på lån, som därefter beviljades, nämligen:

att lån finge av Kungl. Maj:t beviljas till belopp, högst motsvarande två tredjedelar av den å fullbordad anläggning nedlagda kostnaden eller av beräknad anläggningskostnad för nytt företag, *jämte kostnaderna för mossbottnens iordningställande för kulturändamål*;

att under de *fyra första* åren efter låns utlämnande kapitalavbetalning icke behövde äga rum; samt

att under de därpå följande åren så stor amortering skulle ske, att lånet bleve till fullo inbetalt senast inom utgången av *tolv år* från det amorteringen skolat taga sin början.

År 1918 godkände riksdagen (skr. nr 470) vidare följande av Kungl. Maj:t föreslagna ändringar i villkoren, likaledes att från och med den dag, Kungl. Maj:t funne gott bestämma, tillämpas å lån, som därefter beviljades, nämligen:

att lån finge av Kungl. Maj:t beviljas till belopp, motsvarande *hälften* av den å fullbordad anläggning nedlagda kostnaden eller av beräknad anläggningskostnad för nytt företag, jämte kostnad för mossbottnens iordningställande för kulturändamål, dock att undantagsvis beträffande nytt företag lån finge, när särskilda omständigheter prövades böra därtill föranleda, beviljas intill två tredjedelar av samma kostnader; samt

att lån icke finge för samma företag beviljas till större belopp än *300,000 kronor för brännstorfabrik och 100,000 kronor för torvströfabrik*.

Omförmälda, av riksdagen godkända ändringar i torvlånevillkoren hava influtit i de förenämnda kungörelserna den 19 juni 1917 (nr 429) och den 1 juli 1918 (nr 502).

I den föreliggande framställningen hava nu ett stort antal med lån ur ifrågasvarande fond understödda torvfabrikanter hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen, att de lån ur fonden, som beviljats under inflationstiden,

Framställning av torvfabrikanter.

åren 1916—1922, måtte nedskrivas till med hänsyn till penningvärdets förändring skäliga belopp, *att* förfallna, icke betalade räntor måtte få läggas till resten av kapitalskulden, *att* den amorteringsfria tiden måtte utsträckas med tre år *samt att* amorteringstiden därefter måtte förlängas från nu föreskrivna 10, respektive 12 år till 24 år.

Till stöd för framställningen har åberopats det svåra betryck, vari såväl bräntorv- som torvströfabrikationen för närvarande befunne sig, samt den uppmuntran, som i olika former från statens sida under kristidens bränsleknapphet kommit nyanläggandet av bräntorvfabriker till del. Sålunda anföres till en början följande:

»Sveriges bräntorvindustri har alltsedan depressionens inbrott efter världskrigets slut befunnit sig i en synnerligen brydsam situation. Anledningen härtill är att söka i speciella förhållanden, vilka gjort det svårare för denna näringsgren att anpassa sig efter det nya läget än för andra grupper av vårt näringsliv. Medan å ena sidan ett stort antal anläggningar, icke minst tack vare de uppmaningar, som från det allmännas sida utgingo, tillkommit under den värsta bränslebristens dagar, d. v. s. till priser, som lågo omkring tre gånger över förkrigstidens, och arbetskostnaderna vid tillverkningen icke kunnat nedbringas mera än till den generellt nu gällande prisnivå, har å andra sidan marknadspriset för bräntorv fallit vida kraftigare än för övriga varuslag i genomsnitt. Om därför arbetskostnaderna för närvarande kunna sägas motsvara de av den nuvarande prisnivå betingade, så äro däremot kapitalkostnaderna väsentligt mycket högre, samtidigt som priset för den färdiga produktionen ligger avsevärt mycket under den nivå, vid vilken flertalet varupriser stabiliserats. Där ej betingelserna för tillverkningen äro speciellt gynnsamma, räcker marknadspriset därför ej ens till täckande av utgifterna för produktionen, något som haft till följd, att många torvtillverkare sett sig nödsakade att nedlägga driften vid sina företag och härvid med alltjämt växande bekymmer ställas inför frågan, huru medel till ränta och amortering av anläggningarna belastande lån skola kunna framskaffas.

Vår bräntorvtillverkning spelade före kriget en relativt sett obetydlig roll för vår bränsleförsörjning, i det totalproduktionen knappast uppgick till 100,000 ton per år. Genom den av världskrigets förhållanden skapade, för vårt land synnerligen hotande bränslebristen kom den under krigsåren att mycket snabbt stiga i betydelse. Det yrkades i detta läge från alla håll på, att våra bräntorvmossars möjligheter skulle tillvaratagas, och även statsmakterna anmanade genom sina på detta område arbetande organ mycket kraftigt till ökad produktion och nyanläggningar.»

I anslutning härtill åberopas en av 1916 års torvkommitté på sin tid genom pressen spridd uppmaning av följande lydelse:

’Överallt i vårt land gör sig den utav världskriget framkallade bränslebristen kännbar, för kommuner, för industrier och för den enskilde. Härav föranledes icke endast fördyring av bränslet utan jämväl beklagligtvis en omfattande arbetslöshet, som tungt drabbar en betydande del av landets innebyggare. För att i största möjliga mån fylla den uppkomna bristen och hindra krisens verkningar måste alla inhemska hjälpkällor till det yttersta anlitas. En av dessa är torvbränslet. 1916 års torvkommitté får

därför på det enträgnaste uppmana alla dem, som äga eller disponera mossar eller mossdelar, där bränntorv förekommer, att i vår med så stor arbetsstyrka, som kan uppbringas, igångsätta eller utöka upptagning av bränntorv, vare sig det sker fabriksmässigt eller blott i mindre skala med handredskap eller smärre maskiner. Varje ton sålunda framställt torvbränsle kan ersätta en halv ton importerade kol, och därigenom bidrager en var, som producerar torvbränsle, till att göra vårt land mera rustat att genomgå den svåra krisen. Den del av tillverkningen, som icke åtgår för eget behov, kan med god förtjänst försälgas.

Undervisning i torvberedning med handredskap samt med mindre maskiner som hemindustri lämnas av statens torvmästare, vilka på rekvisition besöka mossägare och tillverkare, och för den, som själv vill upptaga sådan mindre tillverkning, hänvisas även till den lilla broschyri bränntorvberedning med handredskap, som genom torvkommitténs försorg förra våren utarbetades och utdelades i en stor upplaga. På begäran sändes denna lilla bok i mån av tillgång gratis till varje blivande torvtillverkare, om framställning göres till 1916 års torvkommitté, Stockholm, vilken för övrigt gärna på begäran lämnar upplysningar i denna fråga. Broschyren tillhandahålles jämväl av vederbörande hashållningssällskap och av svenska mosskulturforeningen.

Efter återgivande av denna torvkommitténs uppmaning anföra torvfabrikanterna vidare följande:

»Jämsides härmed lämnade även statsmakterna direkt ekonomiskt stöd till nyanläggning eller utvidgning av torvfabriker genom att till detta ändamål i stor utsträckning bevilja lån från fonden för torvindustriens befrämjande. Under tiden från mitten av år 1916 till början av år 1922 beviljades och utlämnades sålunda dylika lån till ett sammanlagt belopp av något över 5 miljoner kronor, varvid dock är att märka, att en mindre del av detta belopp togs i anspråk för anläggning av torvströfabriker, som antingen kommo till stånd i kombination med bränntorvanläggningar eller såsom självständiga företag.

Med detta stöd och då den enskilda företagsamheten även var villig att investera kapital, tillväxte fabrikernas antal och kapacitet hastigt, och produktionen steg till omkring 450,000 ton, varigenom bränntorvindustrien kunde lämna ett icke föraktligt bidrag till bränslebristens avhjälpande. Med ledning av 1916 års torvkommittés utredningar samt av torvingenjörernas under senare år använda normalkalkyler för bränntorvindustrien uppskattades det i denna industri investerade kapitalet till mellan 20 och 30 miljoner kronor.

Innan ännu nyanläggningarna, vilkas fullbordande över all beräkning fördröjdes genom de svårigheter, varmed all materialanskaffning vid denna tid mer och mer blev förknippad, kommit fullständigt i drift och innan det således varit möjligt att påbörja någon konsolidering av desamma, gjorde emellertid den efter kriget inbrytande depressionen ett hastigt slut på torvindustriens utveckling. Att konsekvenserna av denna depression kommit att bli alldeles särskilt ödeläggande för bränntorvindustrien beror i första hand på den enastående kraftiga och snabba deflation, som vårt land genomfört, den hårdaste, som något land kan uppvisa, varigenom vårt penningvärde på omkring två år fördubblades. Om krisen härigenom generellt blev enastående häftig, så blev den det alldeles särskilt för bränntorvindustrien, därför att prisfallet drabbade bränslemarknaden

hårdare än flertalet andra marknader. Man får den mest adekvata uppfattningen härom genom att följa prisutvecklingen för stenkol, eftersom hos oss stenkolspriset är i stort sett normerande för hela bränslemarknaden. Vad särskilt brännertorven angår, torde man sálunda i allmänhet i marknaden för god vara kunna erhålla ett pris per ton, motsvarande halva priset på goda engelska stenkol eller något därunder. Om man sätter noteringen för D. C. B.-kol i medeltal för 1913 till 100, så hade den under de sista krigsåren och åren närmast efter freden nått upp till 800 å 1,000 för att därefter göra en så hastigt nedåtgående rörelse, att motsvarande siffra för närvarande utgör icke fullt 120. En jämförelse med den allmänna prisnivån visar, att, om även denna för år 1913 sättes till 100, motsvarande index för närvarande ligger vid ungefär 160 (Svensk Finanstidnings partiprisindex utgjorde för november innevarande år 162).

Om bränslepriset å ena sidan har kunnat uppvisa en av de allra starkaste stegringarna under kriget, så har det, såsom av ovanstående siffror framgår, å den andra sidan under prisfallsperioden gått starkare nedåt än det stora flertalet noteringar. Redan vid normala produktionsförhållanden i övrigt måste därför marginalen mellan framställningskostnader och försäljningspris för den bränsleproducerande industrien i detta läge bliva starkt reducerad, om den icke rent av förbytes i förlust. För brännertorvindustrien torde det senare i regel vara fallet, där produktion över huvud taget kan uppehållas. Så länge icke bränsleprisen anpassat sig efter den generella prisnivån, måste nämligen arbetskostnader och kapitalkostnader bliva för höga. Detta trots att bränsleindustriens arbetslöner kunnat reduceras högst väsentligt, även jämfört med medelnivån för våra industrilöner. Enligt socialstyrelsens nyligen publicerade uppgifter över våra arbetslöner under 1923 stannade nämligen torvindustriens genomsnittslön per timme vid 173 procent av 1913 års löner, medan medeltalet för samtliga arbetargrupper utgjorde 249 procent. Om man jämför dessa siffror med 1923 års levnadskostnadsindex, skulle alltså torvindustriens arbetare för närvarande hava ungefär samma reallön som 1913. Huru väl betingad av industriens allmänna förhållanden en ytterligare reducering än skulle vara, synes man därför icke kunna räkna med en dylik, som är tillräcklig att åter göra produktionen möjlig.

En nedskärning av kapitalkostnaderna blir i detta läge ofrånkomlig och har i realiteten redan genomförts av utvecklingen, i vad det gäller industridelägnas insatser. All möjlighet att å dessa erhålla någon förräntning synes nämligen under de förhållanden, med vilka man för närvarande har att räkna, vara fullkomligt utesluten, och de personer, som — givetvis i företagareintresse, men ett företagareintresse, som under kritiska tider kraftigt frammanades och understöddes från statsmakternas sida — presterade dylika kapitalinsatser, måste nu utan tvivel betrakta dem såsom förlorade.

Men det är icke tillräckligt, att torvindustriidkarna måste vara beredda att taga på sig och stå för dessa förluster, vilket i de flesta fall torde fullständigt uttömma deras resurser, utan de hava i allmänhet iklätt sig förpliktelser i avseende på de lån, som beviljats ur statens torvlånefond och vilka skola förräntas och amorteras. Räntan på lånen är visserligen så låg som 4 procent, och lånen äro under fyra år amorteringsfria men skola därefter amorteras med en tolfedel per år. Oberäknat ett eller annat undantagsfall lär numera amorteringsskyldighet för samtliga låntagare hava inträtt.

Skulle under rådande förhållanden från statsverkets sida obönhörligen krävas fullgörande av förräntningen och återbetalningen av torvlånen, så komme detta, såsom av ovanstående framläggande av sakläget torde framgå, att betyda ekonomisk undergång för många, kanske de flesta av låntagarna. Å andra sidan är härvid att framhålla, att lånen vid nuvarande penningvärde i realiteten representera ett betydligt högre belopp — i många fall det dubbla — än då de utlämnades, och att statsverket sålunda genom deras indrivande skulle komma i åtnjutande av betydande vinst.

Utvecklingen inom torvströfabrikationen har i stort sett genomlöpt samma kurva, och denna industri, som ofta är direkt sammankopplad med bränttorvtillverkning, lider under enahanda betryck.

Det är under hänvisning till vad som ovan relaterats och varav torde framgå, att landets torvindustri för närvarande befinner sig i ett verkligt nödläge, som undertecknade, representanter för denna industri, våga i underdånighet hänvända oss till Eders Kungl. Maj:t med hemställan om det stöd, som lär vara oundgängligt för att avvärja en katastrof och bereda denna industri möjlighet att kämpa sig fram till gynnsammare tider. Detta stöd synes oss rimligen kunna lämnas genom eftergifter från statsverkets sida i fråga om återbetalande av torvföretagens lån ur torvlånefonden.»

Härefter följer den hemställan, vilken av mig i det föregående återgivits.

Över ifrågavarande framställning hava infordrade utlåtanden avgivits dels den 2 februari 1925 av kommerskollegium, som därvid överlämnat ett från förste torvingenjören Ernst Wallgren inhämtat yttrande, dels ock den 19 februari 1925 av statskontoret.

I sitt yttrande erinrar förste torvingenjören bland annat om de betydliga växlingar, penningvärdet undergått under den tid, som avses i framställningen, samt framhåller, hurusom med hänsyn härtill låntagarna ingalunda vore sinsemellan likställda i förevarande avseende. Enligt förste torvingenjörens uppfattning borde därför ingående undersökas från fall till fall, om och i vad mån eftergifter från statsverkets sida borde förekomma i fråga om torvlånens återbetalande. I första hand syntes honom eftergifter böra ifrågakomma för de under åren 1918 och 1919 samt möjligen 1920, eller under de värsta dyrtidsåren, anlagda bränttorvfabrikerna. För torvströfabriker syntes honom i regeln icke samma eftergifter behövliga som för bränttorvfabrikerna, då de förra väl redan genomkämpat den värsta depressionstiden. Framställningen borde därför enligt förste torvingenjörens åsikt endast föranleda, att Kungl. Maj:t begärde riksdagens medgivande till att på särskilda ansökningar bevilja sådana lättnader vid torvlåns återbetalning, vilka ej nu kunde beviljas, men som prövades nödiga för torvindustriens upphjälpande ur iråkat nödläge.

Förste torvingenjören.

Efter återgivande av förste torvingenjörens förenämnda uttalanden förklarar sig kommerskollegium för egen del till fullo dela förste torvingenjörens uppfattning om olämpligheten av de ifrågasatta generella eftergifterna samt anför i anslutning därtill följande:

Kommerskollegium.

»Utöver vad förste torvingenjören till stöd för denna uppfattning anført, anser sig kollegium böra till ytterligare belysande av ifrågavarande förhållande lämna vissa uppgifter om de i framställningen avsedda företagens ekonomi, hämtade ur vederbörande torvingenjörers senast avgivna besiktningsintyg, vilka avse fabrikernas skötsel under år 1923. Av dessa intyg framgår, att, med hänsyn tagen allenast till nämnda års genomsnittliga tillverknings- och försäljningspris för ton bränttorv eller bal torvströ, 9 bränttorvfabriker haft vinst, 2 varken vinst eller förlust och 19 förlust, ävensom att 7 torvströfabriker haft vinst och 17 förlust. Vissa av dessa fabriker tillverkade både bränttorv och torvströ. Av intygen framgår dessutom, att 11 bränttorvfabriker ej varit i gång under berörda år, vilket förhållande kollegium anser böra tillskrivas de bristande vinstmöjligheterna. Endast för ett par företag saknas uppgifter.

Tages ytterligare i betraktande, att torvströpriset numera är för tillverkare i förhållande till tillverkningspriset avsevärt förmånligare än under år 1923, blir det tydligt, att dessa siffror peka i samma riktning som förste torvingenjörens ovanberörda uttalanden.

I synnerhet olämplig skulle en allmän eftergift bli, om den innebure en lika stor procentuell nedsättning över lag av skuldbeloppen.

Dels har nämligen, såsom förste torvingenjören påpekat, det allmänna prisläget avsevärt växlat under de avsedda åren, varför redan av denna grund en för alla likartad nedsättning ej kan bli rättvis. Dels och framför allt torde emellertid också böra märkas, att av de avsedda företagen vissa haft så goda inkomster, att de kunnat fullgöra ungefär beräknade eller ännu större avskrivningar å anläggningarna och alltså knappast torde vara i behov av ifrågavarande eftergift. Detta kunde enligt nyssnämnda besiktningsintyg anses gälla mellan 10 och 20 företag, huvudsakligen sådana, som i egen rörelse använda den tillverkade varan, andelsföretag och smärre företag för tillverkning till avsalu inom fabriken närmaste omgivning.

Av de övriga låntagarna voro emellertid innehavarna av 28 särskilda lån så illa ställda i detta avseende, att de ej kunnat göra någon avskrivning, och de övriga hade endast mer eller mindre ofullständigt kunnat verkställa sådan.»

Med vad sålunda anförts anser sig kollegium emellertid hava ådagalagt, att, även om de av sökandena ifrågasatta generella eftergifterna skulle bli olämpliga, dock i särskilda fall eftergifter kunna vara välbehövliga.

Bland ifrågavarande lättnader anser kollegium lånens nedskrivning vara ett ämne av beskaffenhet att böra ur principiella synpunkter särskilt dryftas. I detta ämne anför kollegium följande:

»Att starka betänkligheter mot en sådan nedskrivning kunna förekomma är självfallet. Man bringas obestriddigen genast att för sig uppställa frågan, huruvida ej en dylik åtgärd skulle medföra mindre önskvärda följdverkningar inom området för statens övriga utlåningsverksamhet. Ett rättvist avvägande av nedskrivningarna i de särskilda fallen torde även komma att möta betydande svårigheter, särskilt med hänsyn till att en del av lånen från denna tid redan äro delvis amorterade och en del till och med återbetalade.

Att enbart med penningvärdets sedermera inträffade stegring motivera en nedskrivning anser kollegium ej hållbart. Såväl inom den nu ifråga-

varande som inom andra verksamhetsgrenar hava i vissa fall de höga anläggningskostnaderna under kristiden kompenserats genom ökad avkastning av rörelsen, och i sådana fall saknas ju anledning till eftergift enbart på grund av penningvärdets förändring. I sammanhang härmed vill kollegium erinra därom, att de av riksdagen till förökande av torvlånefonden anvisade medlen utgöras av lånemedel, som staten alltså under inflations-tiden måst upplåna, varför den reella grunden för den av sökandena i denna punkt anförda motiveringen saknas.

Ej heller kan ju utan vidare en på grund av felaktiga antaganden om de ekonomiska förhållandenas utveckling påtagen ekonomisk förpliktelse bära anses lättas genom eftergifter och ekonomiska uppoffringar från statens sida, då utvecklingen tager ett annat förlopp än det antagna.

I åtskilliga av just de fall, varom här är fråga, föreligger dock en omständighet, som kollegium anser bära tillmätas synnerlig betydelse, nämligen statens av sökandena påpekade ingripande. Det var under krisären ett starkt samhällsintresse att få till stånd företag för framställande av inhemskt bränsle. Om dessa torvfabriker, varom nu är fråga, uppförts direkt genom det allmännas försorg, vilket förfarande vid den tiden icke torde hava ansetts orimligt, hade den stora förlust, som uppkommit genom fabrikernas värdeminskning, drabbat det allmänna. Nu undvek man i stort sett direkt statlig torvfabrikation men lyckades i stället med lån uppmuntra den enskilda företagsamheten. Härigenom har, synes det kollegium, det allmänna ådragit sig en viss förpliktelse att, i den mån omständigheterna så medgiva, bistå dem, som med statens hjälp uppfört torvfabriker men nu i följd av det oförutsett starka prisetfallet kommit i ekonomiska svårigheter.

I de fall, där, så vitt nu kan bedömas, möjlighet att både förränta och amortera det erhållna torvlånet ej föreligger, kunde det därför synas förefinnas anledning att möjliggöra nedskrivning av lånet.»

För sin del finner emellertid kommerskollegium de skäl, som tala emot ett medgivande av dylik nedskrivning av lånen, starkare än dem, som tala för ett sådant, och förklarar sig därför icke kunna tillstyrka ansökningen i denna punkt.

Däremot anser kollegium vad i frågan anförts utgöra fullt giltig anledning att i huvudsak tillmötesgå framställningen i övriga punkter. Här- om anför kollegium följande:

»Med hänsyn till den inblick, kollegium — vid behandling av tidigare gjorda framställningar om uppskov med räntebetalningar i särskilda fall — fått i vissa torvfabrikens ekonomiska ställning, anser sig kollegium bära tillstyrka sökandenas anhållan, att förfallna, icke betalade räntor måtte få läggas till resten av kapitalskulden. Visserligen har denna fråga i hittills inträffade fall kunnat provisoriskt ordnas med av Eders Kungl. Maj:ts meddelade anstånd, men det synes kollegium såväl vara till större fördel för låntagarna som medföra större reda och ordning i förhållandet mellan staten och låntagarna, om saken ordnas på det sätt, sökandena begärt.

Jämväl begäran om att uppskov med amorteringar å lånen må kunna erhållas, vilken kollegium förutsätter avse uppskov med amorteringsperiodens inträdande, anser sig kollegium bära tillstyrka, och har kollegium ingen erinran att göra mot den i detta fall ifrågasatta tidsfristens längd.

Förste torvingenjören har i sitt yttrande påpekat, att amorteringstidens förlängning i vissa fall kan stöta på hinder, nämligen då avverkningstiden är så kort, att den sistnämnda ej skulle kunna täcka en förlängd amorteringstid. Där sådant hinder ej föreligger, bör, enligt kollegii åsikt, dispensmöjlighet förefinnas, och torde denna med hänsyn till de svårigheter, som även äldre torvfabriker otvivelaktigt haft under deflationsperioden, av billighetsskäl böra utsträckas att gälla, oavsett huruvida lånet beviljats för bränntorv- eller torvströanläggning och när än detta skett.

Den nuvarande lydelsen av kungörelsen den 19 juni 1917 angående villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande torde, med hänsyn till den del, riksdagen haft i bestämmandet av de däri föreskrivna lånevillkoren, anses lägga hinder i vägen för Eders Kungl. Maj:t att medgiva ifrågasatta lättnader för torvlåneinnehavare, åtminstone i avseende å förfallna räntors läggande till kapitalet, då därigenom det totala lånebeloppet kommer att uppgå till mera än hälften — eller i vissa undantagsfall två tredjedelar — av anläggningskostnaden eller överstiga lånens fastställda maximibelopp, 300,000 respektive 100,000 kronor för bränntorv- och torvströfabrik, samt beträffande lånetidens utsträckning utöver 16 eller för äldre fabriker 13 år. En framställning till riksdagen om ändring av torvlånevillkoren synes alltså vara nödvändig.»

Med erinran att redan av det föregående syntes framgå, att förhållandena vid de olika fabrikerna vore så varierande, att generellt gällande eftergifter icke gärna kunde ifrågakomma, utan att sådana måste bliva beroende på Kungl. Maj:ts beslut efter ansökning i varje särskilt fall, hemställer kollegium därför om åtgärders vidtagande för beredande av möjlighet för Kungl. Maj:t att på särskild ansökning medgiva innehavare av lån från fonden för torvindustriens befrämjande

dels att lägga förfallna, icke betalade räntor till kapitalskulden,

dels att erhålla uppskov i högst 3 år med påbörjandet av amortering å erhållet lån,

dels ock att få förlängning av amorteringstiden för lån, i den mån ej därigenom lånetiden skulle komma att överskrida mossens avverkningstid.

Slutligen erinrar kommerskollegium om de redan omförmälda kollegii framställningar, som föranledde Kungl. Maj:ts förutnämnda brev den 25 januari 1924 angående tillfällig eftergift i vissa avseenden från villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande m. m., samt förklarar sig vidhålla sina i berörda framställningar gjorda förslag om ändringar i torvlånevillkoren, jämväl i vad förslagen ej vunno beaktande vid utfärdandet av det kungl. brevet.

Statskontoret.

Statskontoret anför i sitt ovannämnda utlåtande följande:

»På grund av den erfarenhet, statskontoret vunnit vid handhavandet av de från fonden för torvindustriens befrämjande beviljade lånen, synes det statskontoret uppenbart, att torvindustrien för närvarande befinner sig i ett sådant läge, att åtgärder böra om möjligt vidtagas för att bereda låneinnehavarna några lättnader med avseende å torvlånens återbetalning. Det lär enligt statskontorets förmenande icke kunna förnekas, att, såsom

även kommerskollegium framhållit, staten, genom det ingripande, som från dess sida på sin tid gjordes för att med lån uppmuntra den enskilda företagsamheten på torvmarknaden, i viss mån iklätt sig förpliktelse att under nu rådande ekonomiska svårigheter å densamma träda hjälpende emellan. Även ur synpunkten av statens intresse lära dylika lättnader få anses önskvärda, då därigenom större utsikt torde förefinnas att undvika eller minska förluster å torvlanen. Statskontoret delar emellertid den av kommerskollegium uttalade uppfattningen, att, då förhållandena vid de olika torvfabrikerna måste anses vara rätt varierande, några generellt gällande eftergifter icke böra ifrågakomma, utan synes det böra bero på Eders Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall, huruvida medgivanden i förevarande syfte böra lämnas.

Med hänsyn till därav uppkommande konsekvenser kan statskontoret, i likhet med kollegium, icke tillstyrka den nu gjorda framställningen, i vad den avser nedskrivning av lånen. Däremot vill statskontoret förordna ett tillmötesgående av framställningen i övrigt och ansluter sig till vad kommerskollegium i sådant avseende hemställt.»

Därjämte gör statskontoret liknande framställning som kommerskollegium i avseende å tidigare framställda förslag till ändringar i torvlånevillkoren.

Såsom jag redan förut denna dag vid behandling av besparingskommitténs betänkande rörande kommerskollegium och de under kollegium lydande myndigheter och kårer erinrat, har under de sist förflutna åren en mycket stark inskränkning av torvlåneverksamheten ägt rum. Ansökningar om nya torvlån hava — i jämförelse med vad tidigare, särskilt under krisåren, varit fallet — förekommit endast i ringa antal. Vid prövningen av dessa ansökningar har med hänsyn till de osäkra ekonomiska förhållandena förfarits vida strängare än förut, och framför allt har uppmärksamheten varit riktad på att tillse, att lån icke beviljades andra företag än sådana, vilka kunde antagas vara fullt bärkraftiga även under de starkt försämrade konjunkturer, med vilka torvindustrien numera har att räkna. De lån, som under dessa år beviljats, hava så gott som uteslutande gällt mindre företag, avsedda att i främsta rummet tillgodose lokala behov av torvströ och brännortorv. Huvudparten av den å de utestående torvlånen belöpande kapitalskulden, vilken, enligt vad jag förut omförmält, vid utgången av februari månad 1925 utgjorde omkring fem miljoner kronor, hänför sig därför till under kristiden igångsatta företag. Med hänsyn härtill och i betraktande av de svårigheter, med vilka den svenska industrien i allmänhet under de sist förflutna åren haft att kämpa, är det icke ägnat att förvåna, att för det övervägande flertalet av de med statslån understödda torvföretagen det nuvarande läget ter sig bekymmersamt. Detta framstår, vad angår brännortorvfabrikerna, såsom så mycket mera förklarligt, som just på bränslemarknaden konjunkturväxlingen varit särskilt våldsam.

För att få en noggrannare överblick av driftförhållandena vid torvföretagen och dessa företags ekonomiska förutsättningar m. m. har jag från kommerskollegium och statskontoret införskaffat vissa kompletterande upp-

*Departements-
chefen.*

gifter rörande utvecklingen inom torvindustrien under de senare åren, vilka uppgifter sedan varit föremål för bearbetning inom handelsdepartementet. Såsom första och påtagligaste resultat av den sålunda verkställda undersökningen har framgått, att torvindustriens tillverkning i sin helhet ej på långt när uppgått till de siffror, för vilka anläggningarna beräknats — under år 1923, det senaste år, för vilket erforderliga uppgifter föreligga, endast till omkring hälften. Driftförhållandena i övrigt förete stora ojämnheter, även i ekonomiskt avseende. Det har emellertid kunnat konstateras, att för det stora flertalet företag försäljningspriserna väsentligen understigit tillverkningskostnaderna samt att i dylikt hänseende brännortsvärdet i allmänhet varit avsevärt sämre ställda än torvströföretagen. Detta förhållande bekräftas ytterligare därav, att av de femton med torvlån understödda företag, vilka under år 1923 kunde betraktas såsom i varje fall tillsvidare nedlagda, icke mindre än tretton voro rena brännortsvärdet.

Ehuru det visserligen icke saknats torvanläggningar, som även under de senaste svåra åren givit tillfredsställande ekonomiskt resultat, torde dock med stöd av den verkställda undersökningen som allmänt omdöme om torvindustriens nuvarande ekonomiska läge ej kunna sägas annat, än att detsamma måste anses såsom synnerligen vanskligt och, därest lättnad ej snart inträder, till och med såsom för industriens bestånd hotande.

I den sålunda föreliggande situationen och då, såsom i torvfabrikanternas skrivelse framhålles, från enskilt håll något bistånd för torvindustrien icke torde vara att påräkna, är jag i likhet med de i ärendet hörda myndigheterna av den uppfattningen, att staten bör på lämpligt sätt träda emellan. Visserligen är jag icke benägen att tillmäta avgörande betydelse åt de billighetssynpunkter, vilka av torvindustriens utövare åberopats såsom stöd för den i ämnet gjorda framställningen, liksom jag ock nödgas ställa mig i hög grad tveksam beträffande möjligheten att, såsom konjunkturerna å bränslemarknaden utvecklats sig, genom statsåtgärder av det ena eller andra slaget annorledes än i ganska begränsad omfattning trygga fortbeståndet av den i hittillsvarande former bedrivna torvindustrien. Vad som för min nyss uttalade uppfattning varit bestämmande är fastmera hänsynen till det direkta ekonomiska intresse, som staten genom sin på ifrågakommande område bedrivna utlåningsverksamhet äger i sagda industri. Därest kravet på, att betalning av räntor och amorteringar å utestående torvlån skall fullgöras enligt den vid lånens beviljande uppgjorda planen, strängt uppehålls, lär det nämligen knappast kunna undgås, att i icke ringa utsträckning de med dylika lån understödda företagen nödgas träda i konkurs, därvid, såsom ock i vissa redan inträffade fall nogsamt visat sig, utsikterna för staten att återbekomma någon mera väsentlig del av det utestående fordringsbeloppet måste anses skäligen små. Annorlunda ställer det sig givetvis, därest likvidationen av de utelöpande lånen mera smidigt kan anpassas efter de i de enskilda fallen föreliggande möjligheterna och förutsättningarna. Otvivelaktigt torde vara,

att genom erhållande av vissa lättnader i de för lånens förräntning och återbetalande stadgade villkoren en del av de företag, som nu befinna sig i svårigheter, kunna sättas i stand att så omlägga sin rörelse, att utsikter för en även under de förändrade konjunkturförhållandena lönande drift föreligga, medan i andra fall, där ingen annan utväg än rörelsens avvecklande står öppen, förlustriskerna i varje fall kunna avsevärt minskas därigenom, att möjligheter beredas för verkställande av denna avveckling successivt och under någorlunda lugna förhållanden.

Vid övervägande av vad som i förhandenvarande läge må anses böra från statens sida åtgöras, har jag, lika med de hörda myndigheterna, funnit låntagarnas förslag, i vad detsamma avser nedskrivning av lånebeloppen, böra helt lämnas åsido. Däremot synes mig förslaget i övrigt lämpligen kunna i huvudsak följas. Jag har sålunda intet att erinra mot att, där sådant provas nödigt, upplupna oguldna räntor må få läggas till kapitalskulden, liksom ej heller mot den ifrågasatta förlängningen av den tid, under vilken lånen må amorteringsfritt åtnjutas. Vad utsträckningen av amorteringstiden beträffar, synes mig visserligen i princip intet vara att invända mot att en dylik utsträckning medgives, men är jag av den meningen, att enligt förslaget den sammanlagda lånetiden skulle bli väl lång. Enligt vad som ifrågasatts, skulle den amorteringsfria tiden kunna utsträckas från nu gällande tre, respektive fyra år till sex, respektive sju år och amorteringstiden från tio, respektive tolv år till tjugufyra år, d. v. s. slutbetalning av lånen skulle icke behöva äga rum förr än efter trettio, respektive trettioett år från lånens lyftande. För egen del anser jag emellertid, att längre tid för lånens fulla återbetalande än tjugufyra år från lyftningsdagen icke bör medgivas, varvid än ytterligare den av myndigheterna förordade begränsningen, att amortering ej må få pågå efter tiden för vederbörande mosses slutavverkning, synes mig böra iakttagas.

För genomförandet av de nu ifrågasatta lättnaderna för låneinnehavarna lär, på sätt såväl dessa som ämbetsverken förutsatt, riksdagens medverkan vara erforderlig. Visserligen torde gällande villkor för lån från torvlånefonden, i vad de av riksdagen fastställts, få anses innefatta befogenhet för Kungl. Maj:t såväl att öka lånebeloppen genom räntors läggande till kapitalet, blott därigenom ej överskridas de av riksdagen fastställda, förut av mig omnämnda maximibeloppen för torvlån — i allmänhet två tredjedelar, respektive hälften av kostnaden för vederbörande anläggning, dock högst 300,000 kronor för bräntorv- och 100,000 kronor för torvströanläggning — som ock att förlänga den amorteringsfria tiden, blott därvid den av riksdagen fastställda maximitiden för låns innehavande — tretton, respektive sexton år — icke överskrides. Men för ökning utöver omförmälda gränser av torvlåns kapitalbelopp eller tiden för innehavande av dylikt lån torde, med hänsyn till de av riksdagen i avseende å låne-

villkoren tidigare fattade besluten, riksdagens medgivande vara oundgängligt.

Förut har jag framhållit, hurusom de särskilda torvföretagen i avseende å sin ekonomiska belägenhet äro inbördes synnerligen olika ställda. Åtskilliga företag torde ej hava något ofrånkomligt behov av lättnader i lånevillkoren. Och för de övriga synes nämnda behov till såväl art som styrka vara i hög grad växlande. Särskilt förtjänar i detta sammanhang uppmärksammas, att i synnerhet den ena stora huvudgruppen av torvanläggningar, nämligen torvströfabrikerna, omfattar ett stort antal företag, vilka äro organiserade som lokala andelsföreningar med delägarna som huvudsakliga avnämare och således ej tyngda av konjunkturväxlingarna på samma sätt som de företag, vilka äro att anse såsom industridrivande i egentlig mening. Behovet av nödiga lättnader för torvindustrien torde därför lämpligen böra tillgodoses ej genom några allmänna lindringar i avseende å torvlånevillkorens fullgörande utan genom de eftergifter, som i varje särskilt fall efter noggrann prövning må anses vara av omständigheterna oundgängligen påkallade. I överensstämmelse härmed torde icke böra av riksdagen äskas ändring av de av riksdagen fastställda villkoren för lån från torvlånefonden utan endast bemyndigande för Kungl. Maj:t att beträffande nu utelöpande lån i förekommande fall inom de av mig ovan angivna gränserna medgiva lättnad i dessa villkor.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört och med tillkännagivande, att jag finner ämbetsverkens uttalanden beträffande vissa tidigare gjorda, av Kungl. Maj:t redan prövade framställningar om ändringar av torvlånevillkoren icke böra föranleda någon åtgärd, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att i särskilda fall, där omständigheterna prövas böra därtill föranleda, medgiva ej mindre höjning, genom upplupen räntas läggande till kapitalet, av redan beviljat lån ur fonden för torvindustriens befrämjande utöver det högsta belopp, vartill lånet enligt de av riksdagen tidigare fastställda villkoren för dylika lån må uppgå, än även att tiden för dylikt låns innehavande må utsträckas till högst tjugufyra år, dock ej utöver tiden för vederbörande torvmosses avverkning.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
J. H. Göransson.